

REZEK ROMÁN:

CHARLES PÉGUY VILÁGA

Különös egyéniség és rendkívüli élet munkája rejlik Péguy neve mögött. A mult századvégi és a XX. század eleji francia katolikus megújódás egyik legkeményebb harcosa volt, — lángész, hős, — nem szent csak ember a bűnös fajtából; harcos a békében és hősi halott a háborúban.

Saját nemzedékét „génération sacrifiée”-nek, halálraítélt nemzedéknek nevezte; a sacrifice-t, az áldozatot el-sőnek ő maga hozta meg halálával. Ezzel kezdődött kül-detése; életének minden pillanata a villeroy-i hősi halál felé tartott, — de innen is indul ki népszerűsége, hallat-lanul nagy közkedveltsége a fiatal nemzedék előtt. A jövő „csodálatos” fiatalságáért akart dolgozni nemcsak sajátos értelemben vett „misztikájával,” hanem vitairataival, tün-terő harcos szellemével és még halálával is. A *Cahiers de la Quinzaine* eszméi, vagy akár már stílusa is sokszor fur-csán hatnak — de a francia fiatalok egyrésze ma is tőle tanul fanatizmust.

Lehetetlen őt elszigetelni kora nagy eszmeáramlatai-tól, — csakhogy ő ezeket egészen sajátosan, egyénien látta és alakította át magáévá. Egyénisége lüktet minden gon-dolatában és szokatlan írásmódjában. Könyvei nem a ska-tulyázó szobatudósok kezébe valók, sőt Péguy néha még azokat is kétségbeejti íveket betöltő ismétléseivel, akik „tisza olvasói,” gondolatvilágának megértő részesei. Nem áll a hatalmasok, a pénz és a beteg modern világ szol-gálatában, — független egyéniség. Ezért könnyebben nyúlhatunk eszmevilágának és tetteinek alapjához, lelki-ségének gyökereihez.

Nem azt keresem, hogyan harcolt Dreyfus érdekében a *Cahiers* hasábjain, nem törődöm most a Sorbonne taná-rai agyoncséplő pampfletjeivel, nem foglalkozom életé-nek egyik vagy másik eseményével; nem is ítélek fölötte; most csak megérteni akarom, honnan fakadtak szertelen túlzásai; igyekszem rámutatni egyéniségének, lelkének legmélyére, ahol elevenen forrnak a közvetlen és hirtelen meglátások, a lángész ötletei és megsejtései.

Egyetlen lelket sem lehet parcellákra osztva, érzék-telen módszerességgel megérteni, — legkevésbé Péguyt! Hogy őt valahogy is megérthessük, szóáradatainak leg-

mélyére, legvelejére kell tapintanunk, oda, ahol a szóáradattal együtt közvetlen átéltségükben hömpölyögnek a lángész egymást elnyelő és keresztező gondolathullámai.

Misztérium azoknak a titkos erőknek kiforrása, melyek az élet küszöbén várják az embert. „Minden eldől, mielőtt tizenkét évesek lennénk” — mondja Péguy, némi-
leg túlozva. Húsz évi, harminc évi megfeszített munka, egy egész élet munkája nem hozhatja meg — szerinte — és nem viheti el azt, amit addig tettünk vagy elhanyagoltunk egyszersmindenkorra, szinte öntudatéletünk teljes kifejlése előtt, úgyszólván „nélkülünk,” de magunk számára, vagy éppen önmagunk ellen.

Sokat rejt magában ez a szokatlanul merész állítás; Péguy életében is sok minden — ha nem is minden — eldőlt már gyerekkorában. Gyakran emlegeti, hogy ha valamikor, az élete végén, a *Vallomások* megírására kerül sor, majd megrajzolja az 1880 körüli nagyszerű francia népnek az arcát, a csodálatosan szép munkás parasztlélek mélységeit. Mert gyerekkora köztük telt el; vére is a Val de Loire és Orléans vidéki szőlőmunkások és favágók vére, az igazi régi francia népé. „Hol van ma az a régi nép?” — kérdi Péguy. Ma mindenki elfajult, csak a paraszt maradt igazán a régi, rajtuk kívül mindenki kispolgár-lelkületű! És Péguy visszasírja a régi gyerekkort, „a népnek csodásan szép életét!” „Imádkoztak és daloltak már arra a gondolatra is, hogy munkába mennek. Dolgozni: örömük és lényük tápláló gyökere volt, életük értelme.” Péguy egész gyerekkorán át láthatta, hogyan készítetik szülei a szalmafonatos székeket: ugyanolyan lelkiismeretesen dolgozták ki minden kis részét, mint amilyen odaadó pontossággal építették ősei a középkori katedrálisokat.

Hová lett ez a szellem? — Elnyelte az értelmiségi, kispolgári szellemű demagógia. Ma a mesterember nem a régi szabad munkás, hanem a munkarobot rabszolgája. Péguy visszasírja azt az időt, amikor a munka imádság volt, — minden csupa ütemesség, ritmusos ünnepélyesség, imádságos nótakedv, — a reggeli felkeléstől egészen az esti imádságig.”

„Boldog, ártatlan gyerekkor, vissza nem térő biztonság ideje, régi francia nép!” — sír fel Péguyben az emlékezés, néhány évvel később a párisi aszfalton. Akkor minden jó volt és minden sikerült; teli kézzel és mindig egészséges testi és lelki táplálékot kaptak; eljártak katekizmusa a saint-aignan-i plébániára; az első szent áldo-

zás ott él eltemetve a lelke mélyén a későbbi nagy lelki viharokban is.

De már a gyerekkorban jött az első titokzatosan lap-pangó métely: a kis vidéki iskolában Péguy teljesen ellenkező tanítást kapott az állam szolgálatában álló mesterektől, mint a papoktól a katekizmusórán. Az egyik a laicizáló köztársaság „metafizikája” volt, — a másik meg a katekizmus tisztasága. A kis Péguy mindent komolyan vett, amit csak tanítottak neki, együtt szerette az Egyházat és a köztársaságot; gyereklelkében összeolvadt a „pozitivistá metafizika.” a híres haladás tanítása — és a katolikus teológia. Csakhogy harminc évvel később egy szót sem hisz abból, amit az állami tanítóktól hallott és teljes egészében akarja hinni a katekizmus minden szavát, mert „vérévé vált.” De most jön a súlyos hiba: a laikus tanítóké volt a kis fiúk bizalma, szíve, szeretete, — az öregedő papok meg (egyébként derék és ájtatos lelkek) egy szemernyit sem tudtak megszerezni ebből a szeretetből, melyet a gyerekek „de plano,” igazi közvetlenséggel adtak a laikus mestereknek. Péguy ebben látja Franciaország elkereszténytelenedésének okát. Szerinte itt vesztették el a papok Franciaországot.

Gyerekkorának levegőjét magával akarja vinni egész életében. Később is így ír: „Tizenkét éves gyerekek vagyunk ma is... Ugyanazok, ugyanolyan tiszták, vagy talán még tisztábbak... Munkás gyerekkorunkból születünk emberekké. Szüleink, elemi iskolánk és a gimnázium tanárai nyomták rá jegyüket lelkünkre. De nem hatottak ránk a Sorbonne professzorai,” — azok, akik házaságokkal, kinevezésekkel, akadémiai választásokkal üzérkednek ideig tartó hatalomért, akik a hősöket és a szenteket leértéktelenítik, földre rángatják és akik a pepecselő pozitivistá tudománynál nem jutnak tovább.

Élete végéig megőrzi a tizenöt évesek fiatalságát: „Azt mondják a mi gondolatainkra, szocialista, meg Sorbonne-ellenes tüntetéseinkre: ezek a tizenöt éves suhancok!... Gyermekeim, hozzá kell szokni ahhoz, hogy vannak tizenöt éves és idősebb „suhancok”. Csak az a baj, hogy nincs elég belőlük. Mert mi jól tudjuk, hogy tizenöt éves korunkban öntudatos emberek voltunk, — és ezért maradunk „tizenöt évesek.”

Ez a fiatal dinamizmus irtózik az elvénüléstől. Nem az öregek ellen szól, hanem a vének lelkülete ellen lázít. Az öreg egészen más, mint a vén! Az öreg: gyönyörű fehér fej, nemes, tiszteletet gerjesztő homlok, mély és nyu-

godt tekintet. A vénség meg mindent magában rejt, ami temetésszagú, ami mult fiatalság és önkényes uralkodni-vágyás, céltalan tengődés. Értsük meg Péguyt. Folyton erősítgeti: én tisztelem és becsülöm legjobban az igazi öregeket, — de nem kérek a bénító vénségből, mely munkalázat lohaszt, vagy üres diadalokban akar sütkérezni. Egyszerű a helyzet: menjenek nyugalomba, legyenek igazi öregek: — mi tisztelni fogjuk őket, — csak ne küldjenek maguk helyett hasonlókat!

A tizennyolc-húsz éves Péguy érzi, hogy a Sorbonne lelkülete elrabolja fiatalságát, de nem veheti el szívét. Klasszikus tanulmányai és az *École Normale*-ban gyűjtött ismeretanyag lassan átformálja értelmét: a parasztyerekből merészen és egyénien gondolkodó, minden tudományosságtól irtózó élő író lesz. Könyvei a paraszti gyerekkorból hozott tulajdonságok és a klasszikus tanulmányok különös színezetű termékei: szenvedélyes önéletrajzok, forrongó egyéniségének folytonos kitörései, melyek közé irodalmi kritikát, kulturpolitikát, költészetet, történelmet, bölcséletet, történelembölcséletet kever, szokatlanul új észrevételekkel, — még rendkívülibb stílusban.

Tanárjelölt barátaival a fiatalság tűzzel teli éveit éli át: „Azok a csodás évek!... Az egész világ fiatal volt, fiatal szocializmus, új, igazi, kicsit gyerekes szocializmus, mélyen, égőn, fiatalon élő kereszténység, — szociális katolicizmus.”

Milyen Péguy „szocializmusa?” Ha az első *Cahiers*-ban lapozgatunk, Marx-féle gondolatok kísértének. Csak-hogy sohasem volt igazán Marxé! „Mit tud Marx, mit tud Jaurès, a nagy francia szociálista vezér, a szegénységről?! Mit tud az ő országszerte elterjedt „szocializmusuk” a nép természetes erényeiről?” Péguy szocialista volt, de nem úgy, mint a proletárok, a politikusok és az értelmileg elitévedtek, hanem mint Szent Ferenc és mint Jeanne d'Arc. Az orléans-i Szűz az ő szentje és forradalmás eszményképe.

Jeanne d'Arc lelkében nincs semmi fonnyadt, semmi megszokott, semmi bízni nem tudó vonás, — ő maga a fiatalság. A kegyelem, melyet kap, új, friss, teljesen „fiatal kegyelem,” mert szinte az örök kegyelem lépett be az idő folyamába, amikor az ő lelkét indította.

Álljunk meg egy pillanatra ennél a pár a szónál: Jeanne d'Arc lelkében nincs semmi megszokottság. Mit jelent ez Péguy gondolatában? — A gyerekek iskolába járnak, tapasztalatokat gyűjtenek, megtanulnak formák

szerint gondolkodni, elvesztik „eszük ártatlanságát.” Ez folytonos értékcsökkenést jelent, mert az ártatlanság olyan, mint valami tiszta pohár, a tapasztalat pedig üres és szárnalmas, nyugtalanlanságot szül és magvetője az elvénülésnek. Az ártatlanság maga a fiatalság, az élettapasztalat meg a vénség felé visz. — „Legyen a szívetek és a szavatok olyan, mint a kisdedeké” — mondja Jézus az embereknek. Ugy-e nem tudjátok ezt megtenni, mert elvesztettétek azt a lelki hamvasságot, mely miatt Krisztus magához ölelte a kisdedeket, — és ezt ti nem tudjátok újra megtalálni, messze van tőletek ez a fiatalság! „Sajnállok mindenkit, aki nem őrizte meg fiatalságának eredeti őszinteségét, frissességét, őszinte közvetlenségét. Nem foglalkozni nagy kérdésekkel — barátom, ez annyi, mint csak pipázni, végigdőlni a szellemi megszokás párnáin, — ez télen, bönös megszokottság, melyet akkor vesz fel magára az ember, ha ránehezdednek az évek, amikor azt gondolja, hogy az évek tesznek emberré. Boldog, aki metafizikus étvágyának fiatalságát megőrizte. Az nagy, aki hallgatta már a lélek csendjét és így őrizte meg „első lelkét,” — csöppet sem lankadtan.” — Akik pedig ezt elvesztették, azok csak betanult, már kész gondolatok szerint gondolkodnak, érzelmeik is kész érzelmek, akarunk és cselekedeteik is egészen kész mintára dolgoznak, — „keresztények, akik mechanikusan ismétlik az ima szavait.” A „kész gondolat” olyan mint a gyári ruha: nem illik rá az emberre, mégis fölveszi. A „készülő gondolatok” (idées se faisant) pedig olynok, mint a mértékre készülő ruha: mindig új és az alkalomadta körülmények és méretek szerint készül. A már kész gondolatok („idées toutes faites”) akadályozzák meg, hogy elménk szabad biztonsággal közelítse meg a valóságot. „A megszokott, kész gondolatok, érzelmek és akaratok emberét a kegyelem sem fogja már meg” — mondja Péguy.

A világ teremthet új misztikákat, — hiába, mert a megszokottság egyiket a másik után fel fogja emészteni, át fogja alakítani „politikává.” Maga Péguy így felel azoknak, akik „meghatározni” akarják a misztikát és a politikát: „Uraim, ha azt mondják, hogy meg kellene határozni, a gondolkodó és különbségeket tevő ész által legalább egy kevéssé körül kellene írni, hogy mi a misztika és a politika, — quid sit mysticum et quid politicum, — íme: a köztársasági misztika akkor élt, amikor az emberek életüket áldozták a köztársaságért, a köztársasági politika pedig ma él, a mi időnkben. Megértik, nemde?”

Aki némileg ismeri Péguyt, az megérti, hogy mit akar itt mondani. Számára a „misztika” a lélek dinamizmusát jelenti: ez hevíti őt, tekintetét a részekről az egészre irányítja, az egyéniről a szociálisra, a szociálisról az egyetemre, az örökre, szentre és istenire. Péguy „misztikája” valami fiatal, derűs és boldog belső szabadságot jelent, a gyermeklélek imádságos és üdén patakzó szabadságát, melynek csak egy vezérsillaga van: az igazság; fény ez, lelkesítő tűz, mely elkerüli a megzavarodást; a lélek élő, fiatalos erőnek egy pontba csoportosulása, teremtő lelki erő. Misztika csak ott van, ahol az örök áll bele az időlegesbe. A megtestesülés is az öröknek valami csodálatos leszállása az időlegesbe: a lelkinak testbeöltözése. „Mint-ha az idő fogadná be egy életre az örökkévalóságot.”

„Hogyan emészt el a politika a misztikát?” — ez Péguy egyik nagy kérdése. — Elkezdődik valami terv megvalósítása, tele „misztikával”; ez élteti és ez a tiszta forrás. De az események során, az emberi alacsonyág és bűn következtében a misztika kopni kezd; megjelenik a politika, — a misztika teljes ellentéte — elhatalmasodik rajta, helyébe lép és felfalja: a tiszta, természetes misztikától hevített cselekedet piszkos, természetellenes politikává változott, — a politika elnyelte a misztikát.

„Misztika” és hősiesség — ezek Péguy lelkének lendítő kerekerei. „Hősiessége” ma már közhely. „Öreg közársasági vagyok én. Békében úgy élek, mint akárki más. De háborús időben jól meg kell gondolni, hogy komoly dolgok jönnek. Nem tudjuk, boldogok leszünk-e, de tudjuk, hogy nem leszünk törpék.” Széltől, vihartól vert kis csapat az ő szellemi köre. Akiket a politika és a vezér kemény egyénisége eltávolított, azokat ő tüzes ostorral veri tovább, — de a megmaradtak nem adják meg magukat, vállalják a harcot a „misztikáért” és a Péguy által elgondolt harmonikus állam építéséért. „Vannak szebbek és tisztábbak, mint mi, vannak boldogabbak is, — és sokan szentebbek. De mi nagyon is valóságos emberek vagyunk, akiket gondok és viharok vernek.”

Péguy „hősiessége” lenézi azokat az embereket, akik anyagi biztonságban élnek. „Nem élhetnek igazi keresztény életet, nem lehetnek keresztények azok, akiknek biztosítva van mindennapi kenyerük. Ilyenek az életjáradékot élvezők és a biztos fizetésű hivatalnokok. Csakis azok élhetnek keresztény életet, akiknek nincs biztosítva a mindennapi kenyerük. Ezek pedig a játékosok (kicsik és nagyok), a kalandorok; a szegények és nyomorultak; az

iparosok; a kereskedők (kicsik és nagyok); a házas emberek, a családapák, ezek a modern világ nagy kalandorai.”

Harcos katolicizmusa ki akarja ragadni a jövőt a pusztán evilági zsarnokok kezéből. „Nagy misztérium ez: katolikusnak lenni. Krisztus, a lelkek vezére, oly egyházat alapított, mely sem szellemi, sem evilági vonatkozásokban nem engedte, hogy legyőzzék, — és ezt nem is fogja engedni.” Tapogatódzásai közben, amikor a szocializmust misztikává és evilági vallássá akarta tenni, — megtalálta gyerekkorának hitét, megtalálta a másvilági misztikáját, Krisztust, az Istenanyát és a szenteket. Megkapta a könnyek adományát, és a *Cahiers*-ben szabadgondolkodók, zsidók, protestánsok és katolikusok számára misztériumjátékokat írt a remény és a szeretet isteni erényéről, az aprószentekről, az Atyaistenről, Éváról és a szentek egységéről. Híres „Isten beszédében” így szól az Atya: „Az emberek hite nem ejt bámulatba, — teremtett világomban nagyon is felismerhetik kezem nyomát; én oltottam beléjük, hogy szomjazzák szeretetemet és hogy egymás nyomorán könyörüljenek: szeretetüket sem csodálom. De reményük bámulatba ejt... Gyermekeim látják, hogy milyen a ma, és mégis remélik, holnap jobban megy soruk. Csakugyan, itt hihetetlenül nagy erejű az én kegyelmem. A halál sem olthatja ki gyermekeimből ezt a reményt és mióta Fiam meghalt, reményük abban van, ami még nincs, ami majd csak lesz, itt, az időben és majd az örökkévalóságban... Bámulatba ejt az a nagy-nagy remény...”

A remény abban bizakodik, hogy elmúlik a nyomor, ez a földi pokol, melyből nem nőhet ki semmi erény, semmi jó. Más a szegénység! A szegénység szent, mert az erények csírái találnak benne talajra. Ezért értékeli sokra a kereszténység is a szegénységben átélt szenvedéseket, a betegséget, kockázatokat: nem rejti el, hanem átformálja őket, megmutatja rendeltetésüket és bennük Isten gondolatát. Ilyen szemmel nézve, — elmélkedik tovább Pégy, — a munka nemcsak büntetésül szánt verítékezés, hanem istenszeretünk lerovása; a betegség szenvedésél Isten szenvedéseinek részeseivé tehetnek, csak szeretettel fel kell azt ajánlanunk. Így lesz a mi szenvedésünk kincs a szentek egységének kincstárában. „Jézus is azoknak a szenteknek mintaképe, akik szegénységből és fájdalomból, — a keserüségből és hazátlanságból nőttek ki, — mert Ő is ilyen volt.”

Az a Péguy, aki folyton azt erősítette, hogy ő nem konvertita, mert mindig megőrizte keresztény hűségét, aki látomásszerű elmélkedéseket ír az Oltáriszentségről és Jézus szenvedését a kis gyermek fogékonyságának rá-döbbenésével éli át, aki tudja, hogy az igazi keresztény a katekizmus minden szavát halálosan komolyan veszi, — ez a Péguy nem jár misére, nem járul a szentségekhez, rendezetlenül hagyja házasságát: nem kér felmentést a valláskülönbség akadályai alól és gyerekeit sem keresztelteti meg, mert nem akarja felesége szabad akaratát befolyásolni, — és mert nincs rá ereje. De amikor rádöbben, hogy nem járulhat szentáldozáshoz, valami végtelen csüggedtség, megzavarodás szállja meg. Sokszor ismételhette ilyenkor a Maritain nővérének mondott szavakat: „Igen, a bizalom hiánya, ez az én nagy bűnöm. Igen, a békét kellene megtanulnom, a békét Jézussal...”

* * *

Igy áll előttünk Péguy. Szótlanul nézünk óriási szélsőségeire, nagy hősiességére és hasonlóan nagy bűnösségére. Nem merünk itélni, mert közbeszól: „Nem az a kérdés, hogy mennyit érünk, hanem, hogy mik vagyunk és hogy mit teszünk... Minden attól függ, mennyire vagyunk hűek mintaképeinkhez... Szent Lajos a mesterem, Jeanne d'Arc az eszményképem. Jó francia vagyok, igazi jó francia, hűséges Istenhez, — közönséges bűnös...”

Ha némileg megértettük Péguy lelkiségét, egészen természetesnek találjuk, hogy „misztikus hősként” kelt fel Dreyfus védelmére, és hogy tüzzel-vassal a német szellemiség és az akkori „Sorbonne-lelkület” ellen lázított. Áldozatos hősiességből fakad a *Cahiers de la Quinzaine* sok anyagi bajjal küzdő vállalatja, és szívós kitartása, mellyel megvalósíthatatlan „misztikus” társadalmi rendről álmodozik, — miközben az el nem kelt füzetek már a mennyezetig töltik meg a kis nyomdahelyiséget.

Nevét oly gyakran találhatjuk a mai folyóiratokban, mint 1913 táján, szellemi harcainak idejében. A fiatal francia katolikusok, akik Franciaország lelki vezetésében is helyet kérnek maguknak, ma még szenvedélyesebb érdeklődéssel foglalkoznak Péguyvel, mint a világháború előtti katolikus nemzedék. Tervük a lélek forradalmasítása, szent és mélyen vallásos értelemben. Ezek számára nem lehet ösztönzőbb szimbólum, mint Péguy neve. Valóra válik, amit ő mondott egyik barátjának: „A katolikusok nem bíznak bennem, — csak halálom után.”

Rezek Román